

Beogradski centar za ljudska prava

**POSTUPANJE SA LICIMA
LIŠENIM SLOBODE**

bilten

Beograd, mart 2011.

Uvodne napomene

Od maja 2009. godine Beogradski centar za ljudska prava sprovodi projekat čiji je cilj unapređivanje pravne regulative i prakse radi sprečavanja i kažnjavanja torture i drugih nečovečnih ili ponižavajućih kazni ili postupaka, u okviru kojeg posećuje ustanove u kojim se nalaze lica lišena slobode – kazneno-popravne zavode i okružne zatvore. Kratki izveštaji o obavljenim posetama biće objavljivani periodično (četiri puta godišnje), u biltenima u elektronskoj formi, dok će detaljnije informacije o stanju u ovim ustanovama biti objavljivane u godišnjim izveštajima.

Do sada su posećene 24 ustanove: kazneno-popravni zavodi u Somboru, Požarevcu, Šapcu, Čupriji, Nišu i Beogradu – Padinskoj Skeli, Kazneno-popravni zavod za žene u Požarevcu, Kazneno-popravni zavod za maloletnike u Valjevu, okružni zatvori u Subotici, Zaječaru, Negotinu, Novom Pazaru, Kraljevu, Kragujevcu, Novom Sadu, Zrenjaninu, Beogradu, Smederevu, Kruševcu, Čačku, Užicu i Pančevu, Specijalna zatvorska bolnica u Beogradu i Vaspitno-popravni dom za maloletnike u Kruševcu. Tim Beogradskog centra sastavljen je od pravnika i lekara, a posete se sastoje iz razgovora sa upravom ustanove, medicinskim osobljem, osuđenim i prekršajno kažnjenim licima, zaposlenim u službi obezbeđenja i vaspitačima, iz uvida u dokumentaciju i obilaska objekata (posebno prostorija za smeštaj lica lišenih slobode). Pored toga, informacije o postupanju prema licima lišenim slobode u svim ustanovama se prikupljaju i zahvaljujući telefonskim pozivima i pismima osuđenih lica i njihovih porodica. U ovom biltenu se nalaze kratki izveštaji o posetama Kazneno-popravnom zavodu u Beogradu – Padinskoj Skeli i Kazneno-popravnom domu za maloletnike u Valjevu, obavljenim u februaru i martu 2011. godine.

Kako je prema odredbama Zakonika o krivičnom postupku za razgovor sa licima koja se nalaze u pritvoru potrebna prethodna saglasnost postupajućeg sudije, prilikom poseta se ne obavljaju razgovori sa ovim licima, jer je teško unapred, pre posete, znati ko su lica koja se nalaze u pritvoru i ko je postupajući sudija. Razgovori sa osuđenim licima se obavljaju bez prisustva obezbeđenja i uprave.

Pored poseta ustanovama u kojim se nalaze lica lišena slobode, saradnici Beogradskog centra za ljudska prava prate i postupanje tužilaštava i sudova u vezi sa kažnjavanjem torture, a tokom projekta posebna pažnja biće posvećena i izveštavanju medija o mogućim slučajevima torture.

Izradu biltena finansijski su podržali Evropska unija i Institut za otvoreno društvo. Za njegov sadržaj isključivo je odgovoran Beogradski centar za ljudska prava. Stavovi izneseni u njemu nikako se ne mogu smatrati stavovima Evropske unije i Instituta za otvoreno društvo.

Beogradski centar za ljudska prava se zahvaljuje na saradnji svim zaposlenim u Upravi za izvršenje krivičnih sankcija, bez čije pomoći sprovođenje ovog projekta ne bi bilo moguće.

Bilten su pripremili Nevena Dičić, Bojan Gavrilović, Nikola Grujić, Marija Ilić i Žarko Marković.

Projekat "Sprečavanje i kažnjavanje torture - od usvajanja pravnih standarda do unapređivanja prakse" sprovodi se uz finansijsku podršku Evropske unije i Instituta za otvoreno društvo.

KAZNENO-POPRAVNI ZAVOD U BEOGRADU – PADINSKOJ SKELI

Vreme posete: februar 2011. godine
Brojno stanje u vreme posete: 174 osuđenih i 17 prekršajno kažnjenih lica (ukupno 191)
Struktura po polu: punoletni muškarci

1. Materijalni uslovi

Kazneno-popravni zavod u Beogradu – Padinskoj skeli je zavod otvorenog tipa koji raspolaže velikom parcelom zemljišta koje se u najvećem delu koristi za poljoprivrednu proizvodnju. Na manjem delu ove parcele nalaze se objekti u kojim borave lica lišena slobode, projektovani za smeštaj oko 200 ljudi. U vreme posete zavod nije bio prenaseljen. Prostorije u kojim zatvorenici (lica osuđena u krivičnom ili kažnjena u prekršajnom postupku) borave su uglavnom u solidnom stanju, dobro osvetljene i proventrene. U najboljem stanju su prostorije u kojim borave zatvorenici koji imaju najpovoljniji tretman. U njima se nalaze po četiri kreveta, dobro su nameštene, dovoljno prostrane, osvetljene i čiste, a uz njih se nalaze i vrlo dobra kupaonica i toaleti. U delu zavoda u kom borave osuđenici sa manje povoljnim tretmanom ima i prostorija sa većim brojem kreveta, a one su i nešto manje udobne i slabije opremljene. I sanitarije u ovom delu Zavoda nisu dobre kao u onom u kom su smešteni osuđenici sa povoljnijim tretmanom. Zajedničke prostorije su u celom Zavodu prilično prostrane i dobro osvetljene, a dobro je i to što ih ima više pa je moguće odvojiti pušače od nepušača. Postoje dve manje prostorije namenjene bolesnicima, ali ipak ne potpuno prilagođene njihovim potrebama, pošto imaju krevete na sprat. Samica je dovoljno prostrana i u solidnom stanju, sa sanitarnim čvorom. Uopšte, može se reći da su prostorije zavoda u solidnom stanju, prilično dobro održavane, mada ima i prostorija koje bi trebalo bolje urediti .

2

2. Postupanje prema licima lišenim slobode

Zavod je primarno namenjen za izdržavanje kazni do tri godine zatvora, izrečenih za krivična dela izvršena iz nehata, i prekršajnih kazni. Ipak, zbog prenaseljenosti drugih ustanova, u njega se prebacuju i osuđenici koji krivična dela nisu izvršili iz nehata, pa zbog toga u Zavodu, iako je otvorenog tipa, postoji i odeljenje koje je faktički zatvoreno.

Zahvaljujući tome što Zavod u posedu ima veliku površinu zemljišta i ekonomiju, većina osuđenika je radno angažovana. Prema rečima upravnice Zavoda, zimi je u proseku radno angažovano oko 60% osuđenih, dok je leti taj procenat i veći. Osuđenici rade na održavanju zgrada, na ekonomiji i u pekari iz koje se snabdeva i ceo Okružni zatvor u Beogradu, a ima i osuđenika koji su angažovani na poslovima van Zavoda. Postoji mogućnost da osuđenici pohađaju obuku za nekoliko zanata, ali nažalost interesovanje nije veliko. Formirane su i edukativne grupe u okviru

Projekat "Sprečavanje i kažnjavanje torture - od usvajanja pravnih standarda do unapređivanja prakse" sprovodi se uz finansijsku podršku Evropske unije i Instituta za otvoreno društvo.

kojih se osuđenici upoznaju sa temama u vezi sa alkoholizmom, narkomanijom i mirnim rešavanjem sukoba. Približno petina osuđenika pohađa ove edukativne programe.

Osuđenici borave na otvorenom koliko je i propisano ZIKS – najmanje dva sata dnevno. U skladu sa ZIKS se sprovode i posete, tako da po pravilu traju sat vremena, međutim, nema uslova da osuđenici ostvare pravo na boravak u posebnoj prostoriji s bračnim drugom, decom ili drugim bliskim licem.

Disciplinski prestupi nisu suviše česti i uglavnom su to kašnjenje sa vikend poseta porodici i međusobni sukobi, koji uglavnom ne budu ozbiljnije prirode i nemaju za posledicu ozbiljnije fizičke povrede. Najčešća disciplinska mera je oduzimanje posebnih prava. Osuđenici s kojim smo razgovarali nisu imali primedbe na način na koji se disciplinski postupci vode.

Samopovređivanje je retko, a u poslednje vreme zabeležen je jedan pokušaj samoubistva, trovanjem. Ni međusobni fizički sukobi osuđenika nisu česti.

Među prekršajno kažnjenim licima često ima stranih državljana, osuđenih zbog ilegalnog prelaska granice. Oni često u ustanovu stižu u grupama, u kojim obično bude i neko ko govori engleski jezik i tada je moguće ostvariti komunikaciju sa celom grupom, međutim, ako to nije slučaj ili ako stranac u Zavod dolazi sam a ne govori ni engleski ni srpski, nastaju problemi u komunikaciji.

Osuđenici s kojima smo razgovarali se nisu žalili na bilo kakav oblik fizičkog ili psihičkog zlostavljanja. Oni su imali nekoliko primedbi na režim, pre svega zbog toga što im se ne dozvoljava da između doručka i ručka borave u sobama u kojim spavaju, već tada mogu koristiti samo zajedničke prostorije u kojim nemaju prilike za smislene aktivnosti. Uz to, žalili su se da se doručak služi prerano i da ga zbog toga većina njih propušta. Pored toga, žalili su se i na higijenu trpezarije i prisustvo muva i komaraca u Zavodu tokom letnjih meseci. Bilo je i nekoliko primedbi na rad službe za tretman. Naime, pojedini osuđenici su tvrdili da ne znaju kakav je program postupanja prema njima. Dosta primedbi je bilo i na račun toga što ne postoje uslovi za ostvarivanje prava na boravak u posebnoj prostoriji sa bračnim drugom, decom ili drugim bliskim licem.

Mere prinude se retko koriste. Tokom 2010. zabeležena su samo dva takva slučaja, a tokom 2009. godine bilo ih je 10.

3. Bezbednost

Kako je ustanova otvorenog tipa, osuđenici se lako mogu udaljiti, međutim, to se ne dešava često. Zahvaljujući tome što je Zavod otvorenog tipa i što se u njega ne šalju osuđeni za teža krivična dela ne uspostavlja se neformalni sistem, niti izražena hijerarhija među osuđenima, tako da osuđenici ne ugrožavaju bezbednost ustanove na taj način. Poslednji napad na osoblje je zabeležen

Projekat "Sprečavanje i kažnjavanje torture - od usvajanja pravnih standarda do unapređivanja prakse" sprovodi se uz finansijsku podršku Evropske unije i Instituta za otvoreno društvo.

još pre oko pet godina. U načelu, možemo reći da nismo mogli primetiti da u Zavodu postoje bilo kakvi ozbiljni problemi u vezi sa bezbednošću, bilo osuđenih lica bilo zaposlenih. Naravno, kao što smo već pomenuli, dešavaju se fizički sukobi osuđenika, ali oni nisu češći nego u drugim ustanovama zatvorenog tipa, a i retko su ozbiljnije prirode.

4. Zdravstvena nega

U zdravstvenoj službi rade lekar opšte prakse, medicinska sestra i stomatolog koji rade svakog radnog dana i po potrebi vikendom. Ambulanta je čista, prostrana i dobro osvetljena i provetrena. Prema rečima lekara, snabdevenost osnovnom opremom i lekovima je uglavnom dobra.

Pregled po prijemu se vrši u propisanom roku od 24 časa, a svi pregledi, uključujući i ovaj, se po pravilu vrše bez prisustva službe obezbeđenja. Osuđenici se svakog dana mogu prijaviti za pregled i on se uglavnom obavlja bez ikakvog odlaganja. Pacijentima je dostupna njihova medicinska dokumentacija. Specijalistički pregledi se obavljaju van ustanove, u Specijalnoj zatvorskoj bolnici u Beogradu, kao i stacionarno lečenje osuđenika. I pored toga, Zavod ima bolesničke sobe. Jedna je namenjena starijim osuđenicima, koji u njoj imaju bolje uslove nego u prostorijama koje koriste ostali osuđenici. Pregled nakon upotrebe mera prinude se vrši u skladu sa ZIKS, mada treba istaći da su takve situacije retke. Vršiti se i pregled osuđenika pre otpuštanja iz Zavoda.

Procenat osuđenika koji imaju probleme sa zavisnošću od psihoaktivnih supstanci je dosta niži nego u ostalim ustanovama za izvršenje krivičnih sankcija, međutim, među prekršajno kažnjenim licima ovaj procenat je prilično visok. U vreme posete su samo dvojica osuđenika koristila metadonsku terapiju. Obojica su počeli da je koriste pre dolaska u Zavod. Ima osuđenika koji su u Zavodu započeli psihijatrijsko lečenje bolesti zavisnosti.

Postoje brošure koje se koriste za informisanje osuđenika o pitanjima u vezi sa zaštitom zdravlja, a u ovu svrhu su bila organizovana i predavanja. Programe edukacije je pohađalo i medicinsko osoblje.

5. Osoblje

U Zavodu radi 96 ljudi, dok je sistematizacijom predviđeno 97 radnih mesta. Naravno, najviše ljudi je zaposleno u službi obezbeđenja – 43, koliko je i predviđeno sistematizacijom, međutim, raspored zaposlenih ne odgovara sistematizaciji i potrebama ustanove, pošto nisu popunjena rukovodeća mesta unutar službe. Kad je u pitanju opremljenost ove službe, treba spomenuti da bi joj dobro došlo jedno novije vozilo – marica, pošto je postojeći vozni park star.

Projekat "Sprečavanje i kažnjavanje torture - od usvajanja pravnih standarda do unapređivanja prakse" sprovodi se uz finansijsku podršku Evropske unije i Instituta za otvoreno društvo.

6. Preporuke

Možemo reći da nismo primetili značajnije nepravilnosti u radu Zavoda. Samo osoblje ustanove je svesno svih nedostataka, koji su uglavnom uzrokovani materijalnom situacijom. Kao što smo već spomenuli, nekim prostorijama bi bilo potrebno renoviranje. Kad je u pitanju postupanje prema licima lišenim slobode, na osnovu onoga što smo mogli videti i čuti tokom razgovora sa njima i osobljem, ono je u načelu uglavnom korektno i u granicama zakona. Svakako bi bilo dobro ukoliko bi se stvorili uslovi da još više osuđenika bude radno angažovano. Uz to, trebalo bi omogućiti da osuđenici ostvaruju pravo na boravak u posebnoj prostoriji sa bračnim drugom, decom ili drugim bliskim licem u skladu sa zakonom. Imajući u vidu činjenicu da Zavod nije prenaseljen, čini se da to nije teško omogućiti. Bilo bi dobro ukoliko bi se u dogovoru sa osuđenima (koji imaju izabrane predstavnike) raspored dnevnih aktivnosti i režim postupanja izmenili tako da osuđenici na njih nemaju primedbi, a da normalno funkcionisanje zavoda ne bude dovedeno u pitanje.

KAZNENO-POPRAVNI ZAVOD ZA MALOLETNIKE U VALJEVU

Vreme posete: mart 2011.

Brojno stanje u vreme posete: 64 pritvorena, 202 osuđena, 4 prekršajno kažnjena i 34 lica osuđena na kaznu maloletničkog zatvora (ukupno 304 lica)

Struktura po polu: 300 muškaraca, 4 žene (sve u pritvoru)

1. Materijalni uslovi

Kazneno-popravni zavod za maloletnike se nalazi na par kilometara od Valjeva i zamišljen je kao ustanova zatvorenog tipa, primarno namenjena izdržavanju kazne maloletničkog zatvora, međutim, u jednom delu umnogome ima karakteristike okružnog zatvora. Ovde mislimo pre svega na to što dobar deo zavoda čini pritvorski deo, koji je, kao i u većini okružnih zatvora, prilično prenaseljen (u njemu su se u vreme posete nalazile 64 osobe, od kojih je jedna bila maloletna). Ovaj deo Zavoda je i fizički odvojen od prostora na kom se nalaze objekti koje koriste osuđena lica – paviljoni za spavanje i dnevni boravak, radionice, kuhinja sa trpezarijom, stacionar, ambulanta, posetna sala, škola, prostorije za boravak u posebnoj prostoriji sa bračnim drugom i paviljon za izvršenje mera upućivanja u samicu, izdvajanja u posebnu prostoriju i stavljanja pod pojačan nadzor. Prema rečima upravnika Zavoda, postoje problemi sa smeštajnim kapacitetima, ne samo zbog toga što je broj zatvorenika veći od optimalnog kapaciteta ustanove, već i zbog toga što su objekti projektovani tako da veliki broj osuđenika deli jednu veću prostoriju, što izaziva brojne probleme, od kojih su najznačajniji oni bezbednosne prirode. Manje sobe sa po 3 ili 4 kreveta postoje u paviljonu u kom se nalaze osuđenici kojima je izrečena mera stavljanja pod pojačan nadzor. Spavaonice su u većem delu Zavoda zadovoljavajuće održavane, čiste, dobro osvetljene i proветриrene. Izuzetak donekle predstavlja odeljenje pojačanog nadzora, u kome u pojedinim prostorijama postoje problemi sa vlagom, a i ceo paviljon je slabije osvetljen i proветриren nego ostale prostorije u kojim borave osuđena lica. I šetalište je u ovom delu Zavoda dosta lošije – vrlo je malo i ne omogućava gotovo nikakve fizičke aktivnosti. Sanitarne prostorije su takođe u ovom delu Zavoda u nešto lošijem stanju nego u ostalim osuđeničkim paviljonima. Kvadratura samica je u skladu sa zakonom, ali im nedostaje svetlosti. Prostorija koja se koristi za meru izdvajanja maloletnika u posebnu prostoriju je nešto veća od samica.

6

2. Postupanje prema licima lišenim slobode

Iako je po nazivu kazneno-popravni zavod za maloletnike, KPZ u Valjevu na izdržavanju kazne u većini ima mlađa punoletna lica, uglavnom osuđena na kraće kazne zatvora, pa je fluktuacija osuđenika velika – tokom 2010. godine kroz ustanovu je prošlo više od 800 lica. U vreme posete 57 osuđenika su bili povratnici, koji su u Zavod prebačeni iz drugih ustanova.

OPEN SOCIETY INSTITUTE

Projekat "Sprečavanje i kažnjavanje torture - od usvajanja pravnih standarda do unapređivanja prakse" sprovodi se uz finansijsku podršku Evropske unije i Instituta za otvoreno društvo.

Prema rečima upravnika Zavoda, osuđenici su obično zainteresovani za aktivnosti koje im se u Zavodu nude, a to su grupni rad sa psihoterapeutima, sportske i kulturne aktivnosti. Nešto manje su zainteresovani za rad u okviru Zavoda ali je i pored toga radno angažovano oko 130 osuđenika, koji su prethodno prošli obuku za rad. U okviru Zavoda postoji i škola za osnovno obrazovanje odraslih. Edukacija se odvija i kroz tribine.

Od osuđenika s kojim smo razgovarali nismo čuli nikakve pritužbe u vezi sa bilo kakvim oblikom zlostavljanja od strane zaposlenih u zavodu. Prema njihovim rečima, osoblje zavoda, bilo ono iz službe obezbeđenja bilo iz službe za tretman, korektno postupaju prema njima. Doduše, nekoliko osuđenika je tvrdilo da postoje privilegovani osuđenici. Dopisivanje, telefoniranje i posete se odvijaju u skladu sa zakonom. Kad je u pitanju kontakt osuđenika sa spoljnim svetom, treba istaći da postoje uslovi za boravak osuđenih u posebnoj prostoriji s bračnim drugom, decom ili drugim bliskim licem. Nije bilo ozbiljnih primedbi na način vođenja disciplinskih postupaka, koji nisu retki (tokom 2010. rešeno ih je 200) i često se vode zbog međusobnih fizičkih sukoba osuđenika. Da bi se sukobi izbegli, jedan deo osuđenika se izdvaja u odeljenje pojačanog nadzora, koje je fizički odvojeno od ostatka Zavoda. Radi se o osuđenicima koji u kontaktu sa ostalim osuđenicima neprestano pokušavaju da se nametnu kao vođe neformalnog sistema i zbog toga ulaze u konflikte. Kao, što smo već pomenuli, u paviljonu u kojem su smešteni se nalaze i samice, u vezi sa čijom upotrebom smo primetili interesantan detalj. Naime, krevet je napravljen tako da se dušek može podići i zaključati uz zid u vertikalnom položaju, što se i praktikuje, tako da osuđenik koji boravi u samici tokom dana ne može ležati. To znači da dan može provesti sedeći na stolici ili stojeći ili šetajući se po samici. Nije teško pretpostaviti da stolica u samici nije udobna i da viščasovno sedenje na njoj, jednako kao i stajanje ili šetanje po prostoriji od nekoliko kvadratnih metara, može biti neprijatno i nehumano. Ovakvi kreveti nisu retkost u ustanovama za izvršenje krivičnih sankcija i mogu se videti i u samicama drugih zavoda u Srbiji, ali se u njima više ne koriste, odnosno ne koristi se njihova funkcija zaključavanja uz zid, već se osuđenicima dopušta da i tokom dana legnu. Stoga smatramo da bi i osuđenicima koji borave u samici u KPZ u Valjevu trebalo omogućiti da koriste krevet i tokom dana i da ovu disciplinsku meru izdržavaju na humaniji način.

Iako u Zavodu ima dosta osuđenika sklonih nasilju, te su međusobni fizički sukobi česti, upotreba mera prinude nije evidentirana naročito često (tokom 2010. godine 37 puta). Prema onome što se može videti iz izveštaja koji se sastavljaju nakon upotrebe mera prinude, izgleda da se lekarski pregled nakon upotrebe mera prinude uvek vrši, ali ne ponavlja još jednom između dvanaestog i dvadesetčetvrtog časa od primene mere, kao što je to propisano ZIKS (čl. 130, st. 3). Uz to, izgleda da lekarski nalaz po pravilu ne sadrži navode lica prema kome je mera prinude primenjena o načinu nastanka povreda, iako je to propisano ZIKS (čl. 130, st. 4).

Prema rečima upravnika Zavoda, od 5% do 10% osuđenih čine oni zaostali u intelektualnom razvoju, za koje bi najadekvatnije bilo da ne borave u ovoj ustanovi.

Projekat "Sprečavanje i kažnjavanje torture - od usvajanja pravnih standarda do unapređivanja prakse" sprovodi se uz finansijsku podršku Evropske unije i Instituta za otvoreno društvo.

U Zavodu postoje solidni uslovi za sportske aktivnosti, a i zakonske odredbe o minimalnoj dužini boravka na svežem vazduhu se poštuju, izuzev u pritvorskom delu, u kome je zbog prenaseljenosti nemoguće obezbediti da pritvorenici na otvorenom provode onoliko vremena koliko bi trebalo.

Služba za tretman sprovodi poseban program priprema za otpust.

3. Bezbednost

Položaj, arhitektura i opremljenost objekata, jednako kao i struktura osuđenih lica, stavljaju pred službu obezbeđenja, ali i ostatak osoblja, vrlo složene zadatke. Prvo, Zavod se nalazi na takvom mestu da mu je sa svih strana lako prići i ubaciti predmete u dvorište kojim se kreću osuđena lica. Nedozvoljeni predmeti se osuđenicima pokušavaju dostaviti i putem paketa, pa se dešavalo, i to nedavno, da bude osujećen unos veće količine narkotika. Drugo, kao što smo već pomenuli, prostorije u kojim spava najveći broj osuđenika su velike i u njima boravi suviše veliki broj ljudi, pa je lako moguće da izbiju sukobi ili da slabiji ili osetljiviji osuđenici budu maltretirani. Na sreću, prema rečima osuđenika, obezbeđenje uglavnom dobro reaguje kad treba sprečiti sukobe ili bar učiniti da oni ne prouzvedu teške posledice. Održavanje reda otežava nedostatak video nadzora u delu u kome borave osuđena lica (u pritvoru postoji video nadzor).

Već smo spomenuli da fizički sukobi među osuđenicima nisu retkost. Njih je možda i više nego u većini ustanova za izvršenje krivičnih sankcija. Nastaju ne samo zbog toga što ima osuđenika izuzetno sklonih nasilju, već i zbog toga što se pojedini osuđenici pokušavaju nametnuti kao lideri neformalnog sistema i uspostaviti nadmoć nad ostalim. Ako to uspeju, po pravilu pokušavaju od ostalih osuđenika ili njihovih porodica iznuditi novac ili usluge. Uprava i osoblje Zavoda pokušavaju da budu što je moguće bolje informisani o međusobnim odnosima osuđenika kako bi sprečili iznude i maltretiranje slabijih osuđenika. To im otežava činjenica da je broj zaposlenih u službi obezbeđenja manji od potrebnog.

Napadi na osoblje Zavoda su vrlo retki (u poslednje vreme zabeležen je samo jedan takav napad, i to u pritvoru), kao i bekstva. Retko se dešava i da se osuđenici koji koriste posebna prava ne vrate sa vikend posete.

4. Zdravstvena nega

U zdravstvenoj službi rade jedan lekar opšte prakse i tri medicinska tehničara, dok je još jedan lekar zaposlen u ustanovi trenutno na specijalizaciji iz psihijatrije i trebalo bi da se uskoro vrati, što će značajno doprineti obimu i kvalitetu medicinskih usluga koje se osuđenicima pružaju. Ambulanta i prostorije koje se koriste za pružanje medicinskih usluga su u zadovoljavajućem stanju, ali bi im svakako dobro došlo ulaganje.

Projekat "Sprečavanje i kažnjavanje torture - od usvajanja pravnih standarda do unapređivanja prakse" sprovodi se uz finansijsku podršku Evropske unije i Instituta za otvoreno društvo.

Pregled po prijemu se vrši u roku od 24 časa, u skladu sa važećim propisima. Svi zatvorenici (uključujući i pritvorena lica) mogu zatražiti pregled svakog dana i on se obično vrši bez odlaganja. Ne vrši se trijaža lica koja traže pregled lekara. Svi pregledi, uključujući i one nakon upotrebe mera prinude, se vrše bez prisustva službe obezbeđenja. Svim pacijentima su dostupne informacije o njihovom zdravstvenom stanju, koje se inače vrlo uredno beleže i čuvaju. Osuđenici s kojima smo razgovarali nisu iznosili primedbe na račun zdravstvene službe. Prema njihovim rečima, medicinsko osoblje je pristojno i dobro se odnosi prema pacijentima. Već smo spomenuli da se pregled nakon upotrebe mera prinude vrši ali ne ponavlja u roku od 24 časa, kao što bi u trebalo u skladu sa zakonom. Rekli smo i da bi izveštaj lekara o pregledu nakon upotrebe mera prinude trebalo da sadrži navode lica prema kome je mera preduzeta o nastanku povrede (ukoliko postoji), u skladu sa ZIKS.

U Zavodu postoji dobra praksa da se svi osuđenici testiraju na HIV i hepatitis. U trenutku posete bilo je dosta osuđenika sa virusom hepatitisa C. Za sve osuđenike su održavane tribine o HIV i hepatitisu.

Nažalost, kao što je slučaj u većini ustanova za izvršenje krivičnih sankcija, veliki broj osuđenika čine oni koji su pre dolaska u Zavod bili korisnici droga. Neki od njih su još pre dolaska u ustanovu započeli neki od programa psihijatrijskog lečenja.

5. Osoblje

U Zavodu je zaposleno 174 ljudi, dok su sistematizacijom predviđena 192 radna mesta. Nisu popunjena radna mesta u proizvodnim pogonima, kao ni nekoliko mesta u službi obezbeđenja, u kojoj je u vreme posete radilo 96 ljudi, a sistematizacijom je predviđeno da ih bude 104. Međutim, čak ni taj broj zaposlenih u ovoj službi ne bi bio adekvatan obimu posla. Naime, prema predlogu nove sistematizacije, u službi obezbeđenja bi trebalo da bude zaposleno 125 ljudi. Sa trenutnim brojem zaposlenih u ovoj službi nije moguće izvršiti sve njene zadatke, pa se dešavalo da se sprovodi na suđenja ne mogu obaviti kada to sudovi zahtevaju. Upravo sprovodi za službu obezbeđenja iziskuju najviše vremena.

U Zavodu rade tri pravnik, tako da je licima lišenim slobode moguće pružiti pravnu pomoć. Doduše, prema rečima uprave, ona se retko traži.

Prema rečima upravnika Zavoda, bilo je problema sa nedisciplinovanim radnicima, pa je bilo potrebe za njihovim disciplinskim kažnjavanjem.

Projekat "Sprečavanje i kažnjavanje torture - od usvajanja pravnih standarda do unapređivanja prakse" sprovodi se uz finansijsku podršku Evropske unije i Instituta za otvoreno društvo.

6. Preporuke

Uprava Zavoda je dobro svesna gotovo svih njegovih nedostataka, koji se teško mogu otkloniti bez značajnijih ulaganja. Prenaseljenost pritvorskih prostorija se može otkloniti jedino izgradnjom novih kapaciteta (naravno, problem prenaseljenosti se trajno može ublažiti samo merama koje bi trebalo preduzeti u okviru pravosuđa). Bilo bi dobro ukoliko u Zavodu ne bi postojale spavaonice sa velikim brojem kreveta, kao što je trenutno slučaj, što opet iziskuje ozbiljne radove i ulaganja. Nešto manje sredstava je potrebno za poboljšanje uslova u odeljenju pojačanog nadzora, u kome bi, osim radova na samom paviljonu, bilo potrebno proširiti i oplemeniti prostor za šetnju. Već smo napomenuli da bi trebalo prestati sa zaključavanjem kreveta u samici tokom dana i omogućiti osuđenima koji tamo borave da krevet koriste i danju. Bar za ovo nisu potrebna nikakva sredstva. Za unapređenje bezbednosti ustanove bi bilo dobro da i u delu u kome se nalaze osuđena lica i u upravnom delu bude uveden video nadzor.

Već smo na dva mesta ukazali na to da bi pregled nakon upotrebe mera prinude trebalo da se ponavlja, a da bi izveštaj lekara o ovom pregledu trebalo da sadrži i navode lica prema kome je mera primenjena o načinu na koji je eventualna povreda nastala, kao što je to propisano ZIKS. Kad je u pitanju postupanje osoblja prema osuđenima, nismo čuli ozbiljnije primedbe, tako da možemo samo izraziti nadu da ono u budućnosti neće biti lošije. Pošto veliki broj osuđenika čine oni koji su korisnici droga, bilo bi dobro obezbediti što veći broj programa koji bi im pomogli da prevaziđu probleme koji nastaju kao posledica bolesti zavisnosti. Uz to, bilo bi dobro što stimulativnije uticati na ove osuđenike kako bi se zainteresovali za rad i ušli u neki program radne terapije. Kad su u pitanju osuđenici sa smetnjama u intelektualnom razvoju, trebalo bi ozbiljno ispitati da li su oni u stanju da uopšte izdržavaju kaznu a ako jesu, da li je ova ustanova za to pogodna.

U pogledu osoblja, neophodno je obezbediti da ono bude dovoljno brojno. Ovde mislimo pre svega na neophodnost povećanja broja zaposlenih u službi obezbeđenja. Dobro je da je problem primećen i od strane Uprave za izvršenje krivičnih sankcija i da je izrađena nova sistematizacija, ali je važno da ona što pre počne da se primenjuje. Naravno, nije potrebno posebno isticati da je svom osoblju potrebno stalno stručno usavršavanje.

